

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก*

ACTIVE LEARNING

ศศิทิพย์ ตาลพันธ์¹, เอกราช โสมิตพิมานเวช² และ กนกอร สมปราชญ์³

Sachithip Tanpan¹, Ekkarach Kositpimanvach² and Kanokorn Somprach³

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

¹⁻³ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding author E-mail: tip.sagee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดเป้าหมายการขับเคลื่อนการพัฒนาให้ประเทศเจริญก้าวหน้าไปในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า โดยให้ความสำคัญกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ด้วยการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในทุกระดับชั้นตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษาที่ใช้ฐานความรู้และระบบคิดในลักษณะสหวิทยาการ พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกระดับการศึกษา รวมถึงจัดกิจกรรมเสริมทักษะเพื่อพัฒนาทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 พัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นการลงมือปฏิบัติ มีการสะท้อนความคิด ทบทวนไตร่ตรอง พัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้ เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้สร้างรายได้ รวมถึงมีทักษะด้านวิชาชีพและทักษะชีวิต การเปลี่ยนโฉมบทบาท “ครู” ให้เป็นครูยุคใหม่ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนสามารถทำได้ โดยการผสมผสานความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน แก้ปัญหาต่าง ๆ จนเกิดความสำเร็จ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย สอดคล้องกับการทำงานของสมอง การมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน สิ่งแวดล้อม ที่ได้ผ่านการปฏิบัติจริง ครูผู้สอนต้องเพิ่มกระบวนการและกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21

* Received 27 September 2023; Revised 6 October 2023; Accepted 28 October 2023

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุก**Abstract**

This academic article aims to study and create knowledge about Proactive learning management The national strategy has set goals for driving Developing the country to progress in the next 20 years. By giving importance to reforming the learning process that is responsive Continuing the changes in the 21st century by modifying the learning system for the 21st century, developing the learning process at every level from early childhood to higher education that uses knowledge bases and thinking systems in an interdisciplinary manner. Develop the learning process for students at all educational levels. Including organizing skill-building activities to develop skills for the 21st century, developing an integrated learning system. that emphasizes action There is reflection. reflect Develop a learning system that allows students to direct their own learning. To be able to use knowledge to generate income. Including professional skills and life skills Transforming the role of "teacher" into a new era teacher The goal is for students to be able to do it. By combining knowledge, skills, and necessary characteristics to apply to work and solve various problems until success is achieved. Proactive learning management is A learning process in which learners learn in a meaningful way. Corresponds to brain function Participation Interacting with friends, instructors, and the environment through actual practice. Teachers must add processes and activities that will make learners enthusiastic about doing various activities, resulting in learners developing skills for the 21st century.

Keywords: Active Learning

บทนำ

พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และ (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 มาตรา 24 กล่าวถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้นั้นต้องจัดเนื้อหากิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (เอกราช โฆษิตพิมานเวช, 2561) และฝึกทักษะการคิด การจัดการเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่านและใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การจัดประสบการณ์ต้องผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุล จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดอยู่ในนวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรมนี้จะประกอบด้วย เทคนิควิธีการสอน และสื่อการเรียนการสอน โดยพัฒนานวัตกรรมขึ้นมาจากพื้นฐานแนวคิดของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนรู้มากขึ้น ครูลดบทบาทการสอนด้วยการบอกเล่า การให้ข้อความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรง ไปเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ผู้สอนต้องเป็นครูแบบ Actively Teach คือ สอนแบบมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ตลอดเวลา เป็นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) โดยผู้สอนสามารถนำการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามมาตรฐานและตัวชี้วัดในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกรายวิชารวมถึงนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อื่น ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) สร้างแรงบันดาลใจให้คำปรึกษา ดูแล แนะนำ ทำหน้าที่เป็นโค้ชและพี่เลี้ยง (Coach & Mentor) แสวงหาเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ มีความเข้าใจในตนเอง ใช้สติปัญญา คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ผลงานนวัตกรรมที่บ่งบอกถึงการมีสมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ 21 มีทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะวิชาชีพ บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ตามระดับช่วงวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

สรุปได้ว่าเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข กระตือรือร้นในการเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างแรงบันดาลใจ ให้คำปรึกษา ดูแล แนะนำทำหน้าที่เป็นโค้ชและพี่เลี้ยง

ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกเป็นการเรียนรู้ที่เน้นด้านพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามความถนัดของผู้เรียน ทำให้ได้ลงมือปฏิบัติ คิดและตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ มีการสะท้อนความคิดและความรู้ที่ได้รับไปแก้ปัญหา มีนักวิชาการทางการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

Bonwell & Eison (1991) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก คือ การจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนทำบางสิ่งบางอย่างและการคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างที่พวกเขากำลังลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่

Meyers & Jones (1993) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก คือ การจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกเกี่ยวกับการพูด การฟัง การอ่าน การเขียน และการไตร่ตรองแนวคิด และความรู้ที่ได้รับจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

จิราภรณ์ ยกอินทร์ (2560) ได้เสนอความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ทำความเข้าใจ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และร่วมกันอภิปราย นำเสนอ สรุปความคิดรวบยอดร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนความคิด ร่วมมือ เพื่อเป็นส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้ กระตือรือร้น สามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ตลอดจนทำงานเป็นกลุ่ม และนำเสนอข้อมูลได้ดีกว่าการสอนแบบบรรยายเพียงอย่างเดียว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้เชิงรุกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติโดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างแรงบันดาลใจให้คำปรึกษา ดูแล แนะนำและทำหน้าที่เป็นโค้ช พี่เลี้ยงแสวงหาเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใช้สติปัญญา คิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ มีสมรรถนะในศตวรรษที่ 21

สรุปได้ว่าความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมลงมือ ปฏิบัติทั้งในการฟัง พูด อ่าน คิด เขียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียนและพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนไปสู่การคิดขั้นสูง ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

1. Active Learning ส่งเสริมการมีอิสระทางด้านความคิดและการกระทำของผู้เรียน การมีวิจารณ์ญาณ และการคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนปฏิบัติจริงและมีการใช้วิจารณ์ญาณในการคิด และตัดสินใจ มุ่งสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้กำกับทิศทางการเรียนรู้ ค้นหาสไตล์การเรียนรู้ของตนเองสู่การเป็นผู้รู้คิด รู้ตัดสินใจด้วยตนเอง (Metacognition) จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดขั้นสูง (Higher order thinking) การคิดแก้ปัญหา การประเมิน ตัดสินใจ และการสร้างสรรค์
2. Active Learning สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ
3. Active Learning ทำให้ผู้เรียนทุ่มเทในการเรียน จูงใจในการเรียน และทำให้ผู้เรียนแสดงออกถึงความรู้ความสามารถ กระตือรือร้นในสภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวย ผ่านการใช้กิจกรรมที่ครูจัดเตรียมไว้ให้อย่างหลากหลาย
4. Active Learning ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงบวก ทั้งตัวผู้เรียนและตัวครู เป็นการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอน ผู้เรียนจะมีโอกาสได้เลือกใช้ความถนัด ความสนใจ ความสามารถที่เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) สอดรับกับแนวคิดพหุปัญญา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

สรุปได้ว่าความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีคุณค่า และยั่งยืนในนักเรียน และเตรียมพร้อมให้กับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมใหม่ที่เรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นตลอดเวลา

ลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

บุหงา วัฒน (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างตัวนักเรียนด้วยกันเอง 2) ทำให้บรรลุผลสำเร็จทางวิชาการ 3) เกิดทักษะด้านการสื่อสารระหว่างกัน 4) มีการพัฒนาทักษะการคิดโดยเริ่มจากการคิดระดับพื้นฐานไปสู่การคิดระดับสูง 5) ช่วยให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดี และแรงจูงใจในการเรียน

ศักดา ไชกิจภิญโญ ได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ 2) ได้พัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง 3) ได้พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง คือ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล และ 4) กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม

บอนเวลล์และไอสัน (Bonwell & Eison, 1991) ได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า 1) การเรียนรู้เชิงรุกเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนมากกว่านั่งฟังเพียงอย่างเดียว 2) ลดการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่นักเรียน เน้นการพัฒนาทักษะและแนวคิดให้เกิดแก่นักเรียน 3) นักเรียนได้พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงทั้งการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า 4) นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น อ่าน เขียน อภิปราย และ 5) มุ่งเน้นการสำรวจเจตคติ คุณค่าและประสบการณ์เดิมที่มีในตัวนักเรียน

สรุปได้ว่าลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด กระตุ้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เน้นทักษะการคิดขั้นสูง สำรวจค้นหา ลงมือปฏิบัติกิจกรรมทั้งการอ่าน เขียน อภิปราย ลดบทบาทของครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก เน้นสร้างปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

Johnson & Johnson (1991) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก สามารถทำตามขั้นตอนได้ดังนี้

1. ขั้นนำ (Advanced Organizer) เป็นขั้นที่แสดงให้ผู้เรียนมีความเชื่อมโยงเนื้อหาที่จะสอนกับสิ่งที่ผู้เรียนมีพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว
2. ขั้นสอน เป็นขั้นที่ผู้สอนสอนเนื้อหา ตามด้วยกิจกรรมอื่น ผู้สอนมักจะสอนติดต่อกันเป็นเวลานาน จากการศึกษาพบว่าสมาธิหรือความสนใจของผู้เรียนจะลดลง อย่างรวดเร็วภายใน 15 นาที ดังนั้น ในรูปแบบการสอนจึงแนะนำการสอน 10 -15 นาที ตามด้วยกิจกรรมอื่น 3-4 นาที เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน
3. ขั้นสรุป เป็นขั้นที่ผู้เรียนสรุปเนื้อหาที่ได้เรียนด้วยตนเอง โดยผู้สอนให้เขียนใจความสำคัญของเนื้อหาลงในแผ่นกระดาษ และแลกเปลี่ยนกับเพื่อนอ่าน หรือผู้สอนอาจสุ่มให้ผู้เรียนมาอ่านหน้าชั้นเรียน

จิรา อรรถพร (2557, น. 128) ได้ศึกษาและแบ่งการจัดการเรียนรู้เชิงรุกออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นศึกษาค้นคว้า นักเรียนศึกษาค้นคว้าใบความรู้แต่ละสัปดาห์ 2) ขั้นเชื่อมโยงปัญหา นักเรียนจะเชื่อมโยงปัญหาจากโจทย์ที่ครูตั้งขึ้นกับใบความรู้ที่ นักเรียนได้ศึกษาในขั้นศึกษาค้นคว้าเพื่อใช้ตอบปัญหา 3) ขั้นระดมสมอง นักเรียนมีการระดมสมองร่วมกันภายในกลุ่ม เพื่อสรุปประเด็นจากเรื่องที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากใบความรู้ 4) ขั้นสังเกตการณ์ นักเรียนเข้าไปศึกษาข้อมูลผลการระดมสมองของกลุ่มอื่น เพื่อนำมาใช้เชื่อมโยงและอภิปรายขั้นสะท้อนคิด และ 5) ขั้นสะท้อนคิด นักเรียนต้องสะท้อนสิ่งที่เรียนรู้จากขั้นตอนต่างๆ ว่าได้เรียนรู้อะไร

ฟิงค์ (Fink, 2003) ได้เสนอขั้นตอนและวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ดังนี้ 1) ขั้นเตรียม 2) ขั้นดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ 3) ขั้นสรุป

สรุปได้ว่าขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ช่วยให้นักเรียนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีขั้นตอนดังนี้ 1) วางแผนการเรียนรู้ 2) ค้นคว้าข้อมูล 3) สร้างคำถาม 4) อธิบายและอภิปราย 5) ทำงานร่วมกับผู้อื่น 6) รีวิวและประเมินผล 7) ปรับตัวและวางแผนต่อ

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

Meyers & Jones (1993) กล่าวถึง องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ประกอบด้วยปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกัน 3 ประการ ได้แก่

1. ปัจจัยพื้นฐาน (Basic Element)
2. กลวิธีในการเรียนรู้ (Learning Strategies)
3. ทรัพยากรทางการสอน (Teaching Resources)

Shenker, Goss, & Bernstein (1996) มีองค์ประกอบ 5 ประการดังนี้

1. การสื่อสารกับนักเรียนอย่างชัดเจน
2. การส่งเสริมความรับผิดชอบในการค้นคว้า
3. การส่งเสริมการเรียนรู้นอกเวลา
4. การปรับวิธีสอนและเทคนิคการสอน
5. การเรียนจากเรื่องง่ายไปสู่เรื่องยาก

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์และนธิ เหมมันต์ (2560) ได้เสนอองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ ประกอบด้วย

1. วิเคราะห์ศักยภาพของผู้เรียนและออกแบบการเรียนรู้
2. จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. มีความสามารถในการใช้สื่อ เทคโนโลยี
4. การประเมินผลการเรียนการสอนแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก
5. การวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อและการเรียนรู้

สรุปได้ว่าองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานในการพูดและการฟัง การเขียน การอ่าน และการสะท้อนความคิด ที่ต้องใช้กลวิธีในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมความรับผิดชอบ

บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

คุชกรี โยเหลาและคณะ (2557) ได้กล่าวถึง บทบาทสำคัญของครูในขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า ครูจะต้องแสดงบทบาทต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยครูจะต้องเป็นผู้สังเกตการทำงานของนักเรียน ครูต้องสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ โดยใช้คำถามปลายเปิดกระตุ้นการเรียนรู้แทนการบอกกล่าว ครูต้องศึกษาและรู้จักข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล ดังนี้

1. ใช้คำถามกระตุ้นการเรียนรู้ ต้องเป็นคำถามที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เช่น “ทำไม” “อย่างไรบ้าง” “อะไรบ้าง” “เพราะอะไร”

2. ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต
3. สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้การตั้งคำถาม
4. ให้คำแนะนำเมื่อผู้เรียนเกิดข้อสงสัย
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบด้วยตนเอง
6. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระ

ทิตนา แหมมณี (2542) ได้กล่าวถึง บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้ไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) เตรียมการสอน โดยการศึกษาและวิเคราะห์แหล่งความรู้ที่หลากหลาย มีการวางแผนการสอน วัตถุประสงค์ชัดเจน วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้

2) การสอน ครูต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นนักเรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่จัดเตรียมไว้

3) การประเมินผล ครูเก็บรวบรวมผลงาน ร่องรอยหลักฐานของนักเรียน และประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

นิพพิทา กุลชิต (2562) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ ดังนี้

1) ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรสถานศึกษามาตรฐาน ตัวชี้วัด สารการเรียนรู้แกนกลาง หน่วยการเรียนรู้

2) วางแผนการสอน เตรียมการสอนในเรื่อง เวลา เนื้อหา กิจกรรมที่หลากหลาย สื่อ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

3) สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และการเจรจาโต้ตอบที่ส่งเสริมผู้เรียนให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สอนและเพื่อนในชั้นเรียน

4) จัดกิจกรรมที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด สรุปและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

5) กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูง ร่วมรับผิดชอบในผลงาน

6) เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

สรุปได้ว่าครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ วางแผนการจัดการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้ของนักเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ จัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่เหมาะสม และเตรียมสื่อและแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียน

รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก สามารถจัดได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนและสามารถจัดได้ทุกระดับชั้นในหลายลักษณะ ทั้งการเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนรู้แบบกลุ่มเล็ก และการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่

Mckinney (2008 ; อ้างอิงมาจาก เดชดนัย จุฑาม, 2559) ได้เสนอรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

- 1) การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนความคิด (Think-Pair-Share)
- 2) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning Group)
- 3) การเรียนรู้แบบทบทวนโดยผู้เรียน (Student-led Review Sessions)
- 4) การเรียนรู้แบบใช้เกม (Games)
- 5) การเรียนรู้แบบวิเคราะห์วิดีโอ (Analysis or Reactions to Videos)
- 6) การเรียนรู้แบบโต้เถียง (Student Debates)
- 7) การเรียนรู้แบบผู้เรียนสร้างแบบทดสอบ (Student Generated Exam Questions)
- 8) การเรียนรู้แบบกระบวนการวิจัย (Mini-research Proposals or Project)
- 9) การเรียนรู้แบบกรณีศึกษา (Analyze Case Studies)
- 10) การเรียนรู้แบบการเขียนบันทึก (Keeping Journals or Logs)
- 11) การเรียนรู้แบบการเขียนจดหมายข่าว (Write and Produce a Newsletter)
- 12) การเรียนรู้แบบแผนผังความคิด (Concept Mapping)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ในลักษณะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีวิธีการจัดการเรียนรู้หลากหลายวิธี เช่น

- 1) การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning)
- 2) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)
- 3) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)
- 4) การสอนที่เน้นทักษะกระบวนการคิด (Thinking Based Learning)

ฟิงค์ (Fink, 1999 อ้างอิงใน ศิริพร มโนพิเชษฐวัฒนา, 2547) ได้กล่าวไว้ว่ารูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกที่นำเสนอสู่กระบวนการเรียนรู้ไว้ช่วยให้ผู้สอนออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมรายละเอียดดังนี้

1) การสนทนาสื่อสารกับตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดสะท้อน ถามตนเองว่าคิดอะไร รู้สึกอย่างไร บันทึกการเรียนรู้ หรือพัฒนาแฟ้มสะสมงานว่ากำลังเรียนอะไร อย่างไร มีบทบาทอย่างไรในชีวิตประจำวัน

2) การสนทนาสื่อสารกับผู้อื่น การอ่านตำราหรือฟังคำบรรยายในการสอนแบบเดิมนั้น ผู้เรียนจะถูกจำกัดความคิดไม่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ขาดความกระตือรือร้นในการสนทนาสื่อสาร

3) ประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือกระทำเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการออกแบบการทดลองหรือทางอ้อม

4) ประสบการณ์ที่ได้จากการสังเกตการณ์ที่ผู้เรียน

สรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจากประสบการณ์ตรง สร้างความรู้และเกิดการเรียนรู้ใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

อุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนรู้แบบเชิงรุก เกิดจากหลายสาเหตุ อาทิ เช่น ความเคยชินกับการสอนแบบเดิมของทั้งผู้สอนและผู้เรียน ความไม่พร้อมของผู้เรียน ที่จะมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เนื่องจากข้อผูกมัดในเรื่องเวลาที่ต้องปฏิบัติงานและประชุมกลุ่มลักษณะ และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ชอบแยกตัวจากเพื่อนหรือมีนิสัยขี้อาย ตลอดจนประเด็นปัญหาจากกิจกรรมของผู้สอน

ไพท สิทธิสุนทร (2543) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้เรียนและผู้สอนที่จะส่งเสริม การเรียนรู้แบบเชิงรุกให้ดำเนินไปด้วยดีไว้ดังนี้ ผู้สอนต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนและค้นหาสิ่งที่ผู้เรียนสนใจเรียนรู้ส่วนผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้การเผชิญปัญหาจากประสบการณ์จริง และร่วมประเมินตนเอง

อีเวลล์ (Ewell, 1997) ได้สรุป ไว้ดังนี้

1) ตอบสนองต่อการเรียนรู้เกี่ยวข้อง ผู้กพันและมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (Active participant) กับกิจกรรมการเรียนการสอน

2) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์พร้อมที่จะนำเสนอทางแก้ปัญหาและสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งที่เรียนรู้มาแล้วกับสภาพแวดล้อมใหม่

3) มุ่งมั่นกับการเรียนรู้สามารถประยุกต์ใช้สิ่งที่เรียนรู้ในสถานการณ์ที่กำหนด

4) แสดงพฤติกรรมการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

มนัส บุญประกอบและคณะ (2543) กล่าวว่าบทบาทผู้เรียนที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่กระตือรือร้น ไว้ดังนี้ 1) มีส่วนร่วมและผูกพันกับการเรียนรู้ 2) ตัดสินใจเกี่ยวกับผลลัพธ์ของงาน 3) มีความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานตนเอง 4) ได้ทดสอบแนวความคิดของตนเองอย่างสม่ำเสมอ 5) ได้วางแผนและออกแบบการทดลองของตนเอง 6) ได้รายงานผลงานต่อเพื่อนร่วมชั้นเรียน 7) ได้ประเมินผลงานของตนเอง 8) มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และ 9) อภิปรายและมีการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มอย่างมีเป้าหมาย

สรุปได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก ผู้สอนต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์ใช้สิ่งที่เรียนรู้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

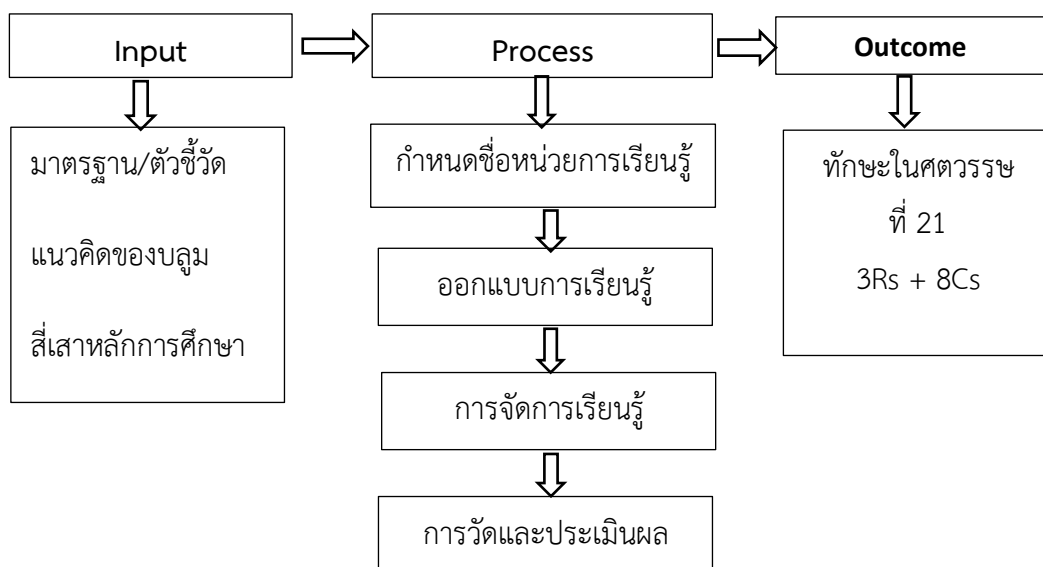
การประเมินผลกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการในการตรวจสอบผลการดำเนินกิจกรรมว่าบรรลุตามเป้าหมาย ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีส่วนใดต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาต่อไป โดยประเมินทั้งกระบวนการในการจัดกิจกรรมและประเมินคุณภาพของผู้เรียน ใช้การประเมินหลากหลายวิธี ให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสในการประเมิน ผู้สอนสามารถใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลายดังนี้ 1) การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) 2) การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) 3) การประเมินโดยใช้คำถาม (Questioning) 4) การประเมินโดยการสนทนา (Communication) 5) การประเมินการสังเกตพฤติกรรม (Behavioral Observation) 6) การประเมินตนเองของผู้เรียน (Student Self-assessment) และ 7) การประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment)

สรุปได้ว่าการเรียนรู้เชิงรุกเป็นการเรียนที่มีการพัฒนาผู้เรียนตามสมรรถนะและคุณลักษณะ เพราะมีกระบวนการเรียนที่มีขั้นตอนชัดเจน นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง สร้างองค์ความรู้ผ่านทักษะการคิดขั้นสูง การลงมือปฏิบัติงานสร้างสรรค์ และการนำเสนองานด้วยตัวเอง

องค์ความรู้ใหม่

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เชื่อมโยงตัวชีวิต สอดคล้องมาตามฐานการเรียนรู้/ตัวชีวิต เน้นผู้เรียนเป็นสุข สนุกการคิดขั้นสูง ทำงานเป็นทีม กลุ่มเล็กแหล่งเรียนรู้สู่การประเมินตามสภาพจริง ซึ่งกำหนดกระบวนการออกแบบจัดการเรียนรู้เชิงรุก ดังแผนภาพ

ภาพที่ 1 กระบวนการออกแบบจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

สรุป

ผู้เขียนบทความสรุปว่า การเรียนรู้เชิงรุกเป็นกลยุทธ์การเรียนรู้ที่ให้นักเรียนมีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนักเรียนมีบทบาทในการสั่งการหรือระบุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของตนเองและมีการมอบหมายงานหรือกิจกรรมที่ต้องทำในกระบวนการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นการคิดและการแก้ปัญหาของนักเรียน มีลักษณะดังนี้

1. วัตถุประสงค์การเรียนรู้มีเป้าหมายและรู้ว่าทำไมต้องเรียนรู้เรื่องนี้
2. เรียนรู้เชิงปฏิบัติ นักเรียนมีกิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียนรู้
3. ตั้งคำถาม นักเรียนมีบทบาทในการตั้งคำถามเพื่อสำรวจเนื้อหาและเรียนรู้จากการค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม
4. แลกเปลี่ยนและพูดคุย
5. ทบทวนและประเมิน
6. ใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรออนไลน์

เอกสารอ้างอิง

- จิรภา อรรถพร. (2557). การพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกออนไลน์เพื่อส่งเสริม พฤติกรรมการเรียนรู้ ของนิสิตปริญญาบัณฑิต . วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, 9(4), 122-136
- จิราภรณ์ ยกอินทร์. (2560). การจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ดุขฎิโย เผลาและคณะ. (2557). การศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบ PBLที่ได้จากโครงการสร้างชุดความรู้เพื่อสร้าง เสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของเด็กและเยาวชน: จากประสบการณ์ความสำเร็จของโรงเรียนไทย. กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธ.
- ทิตนา แหมมณี. (2542). การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: CIPPA MODEL วารสารวิชาการ, 5(2).
- นิพพิทา กุลชิต. (2562). การพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา. ในดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2537). การพัฒนาการสอน. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน.
- บุหงา วัฒนะ. (2546). Active Learning. วารสารวิชาการ, 1(1), 30-34.
- ไพท สติสุนทร. (2543). การเรียนรู้แบบ 4 MAT. สานปฏิรูป, 24.
- มนัส บุญประกอบและคณะ. (2543). รายงานการวิจัยฉบับที่ 80 การวิจัยและพัฒนาเทคนิคการสอนวิทยาศาสตร์ตามแนวทางยกระดับคุณภาพวิทยาศาสตร์ศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศักดา ไชกิจภิญโญ. (2548). สอนอย่างไรให้ Active Learning. วารสารนวัตกรรมการเรียนการสอน, 2(2), 12-15.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). แนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามนโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานเลขาธิการศึกษา. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุก: ถอดบทเรียนจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สกศ.

- อภิรักษ์ สิริรัตนจิตต์ และนธิ เหมมันต์. (2560). สมรรถนะในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของคณาจารย์มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. ใน การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 8. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- เอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2561). วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนเอกชน. วารสารวิชาการธรรมศาสตร์, 18(3),3
- Bonwell, C.C.; & Eison.J. A. (1991). Active Learning: Creative Excitement in the Classroom. ASHE-ERIC Higher Education Reports No. 1. Washington, D.C
- Bloom, Benjamin S. (1976).Taxonomy of Education Objective, Handbook I : Cognitive .Domain. NewYork : David Mckay.Cook,T.D. and T. Donald Campbell.
- Ewell, P. T. (1997). Organizing for Learning: A New Imperative. Retrieved from <http://www.aahea.org/articles/ewell.htm>
- Fink, L. D. (2003). Creating Significant Learning Experiences: An Integrated Approach to Designing College Courses. San Francisco: Jossey-Bass.
- Johnson, D.W.; Johnson, R.T. and Smith, K. A. 1991. “Cooperative Learning Increasing College Faculty Instructional Productivity”, Higher Education Report No.4. Washington D.C.:The George Washington University.
- Meyers, C.; & Jones, T. B. (1993). Promoting Active Learning: Strategies for theCollege Classroom. San Francisco: Jossey-Bass.
- Shenker, J.I.;Goss, S. A; & Bernstein, D.A. (1996). Instructor’s Resource Manual for Psychology: Implementing Acting Learning in the Classroom. RetrievedSeptember 22, 2011, from <http://s.psych/uiuc.edu/-jskenker/active.html>.